

Solveig Tesdal og Benjamin Endré Larsen

STUDENTEN – SEG SELV NOK?

Studentenes rolle som premissleverandører i høyere utdanning er omstridt. De er blitt omtalt som blant Norges dyktigste lobbyister,¹ men studentorganisasjonene sliter med lav oppslutning og det sår tvil om studentpolitikernes legitimitet. Ved de fleste norske høgere utdanningsinstitusjoner ligger valgoppslutningen i området 5–25 % ved valg til studentenes organer.² Som aktive studentpolitikere har vi ofte blitt slått av at det råder sterk konsensus rundt velferdssaker. Det er også nettopp i kampen om velferdsgoder at studentene ser ut til å ha sterkest gjennomslag. Er det tilstrekkelig at studenter har innflytelse over velferdssaker eller kunne man forvente gjennomslag også på saker som organisering av undervisning og eksamen, pensum og teorivalg, valg av forelesere og øvrig politikk knyttet til organisering av universiteter og høyskoler?

Studentperspektiver knyttet til øvrig universitets- og høyskolepolitikk varierer sterkt avhengig av hvilke studentpolitikere en snakker med. I søken etter svar på hvorfor gjennomslag og konsensus er så ulikt fordelt mellom velferdssaker og annen universitets- og høyskolepolitikk, ønsker vi å undersøke om det kan sies å finnes «naturlige» felles interessekamper for studentorganisasjonene, basert på en enhetlig studentgruppe. Har studentenes representanter og organisasjoner en selvstendig, uavhengig rolle i universitets og høyskole politikken eller har andre interessenter sterk innflytelse over dem?

Vi har valgt å begynne med å undersøke om studenter kan sies å ha sterke felles interesser for å vurdere om det finnes en naturlig agenda for et aktivt studentdemokrati. Vi tar deretter for oss hvordan rekruttering til verv og meningsdannelse – med andre ord, sosialisering av de studenttillitsvalgte – foregår ved institusjonene og i de nasjonale organisasjonene. Deretter tar vi for oss studentdemokratiens synspunkt på saker som kan regnes som overordnede og prinsipielle i Akademia. De kan tjene som en illustrasjon av diskursene studentrepresentanter i styrer og råd beveger seg innenfor. Undersøkelser av studentorganisasjonenes holdninger til akademisk frihet knyttes til den overordnede utviklingen i sektoren internasjonalt.

Hvem er studentene?

Utgangspunktet for 68er-generasjonens studentmobilisering var en stor vekst i studenttallet. Totalt sett var det 30165 studenter ved universitetene i Norge i 1970, mot 9609 i 1960.³ Mange av de nye studentene hadde lavere klasse-

bakgrunn enn akademias tradisjonelle middelklasse. Mobiliseringen bar med seg en sterk fagkritikk, motstand mot strømlinjeforming av undervisningsopplegg og et sterkt ønske om å bruke universitetene som utgangspunkt for en kritikk av et samfunn der en nærmest autoritær konsensus fritok viktige spørsmål fra debatt. Det var imidlertid aldri snakk om én bevegelse, én organisasjon som formulerte og målbar de nye standpunktene. Likevel gjorde helheten i engasjementet det mulig å fremme ideologiske krav om faglig frihet på vegne av et idéforankret fellesskap. Dette gir grunn til å tro at studentenes bakgrunn kan påvirke hvilke saker som engasjerer og hvilken dagsorden studentpolitikere arbeider etter. Hva slags grunnlag finnes i dagens Akademia for å omtale studentene som en enhetlig gruppe?

Mens den første perioden med sterk vekst i studenttallene sammenfalt med en økonomisk vekstperiode på 60-tallet og flatet ut da oljekrisa satte inn tidlig på 70-tallet, var den andre perioden med massiv vekst i studenttallene resultatet av en bevisst politikk for å minimere arbeidsledigheten under en økonomisk nedgangstid. Fra 1987 til 1992 økte studenttallet fra 105.000 til 162.000.⁴ Etter dette har studenttallet fortsatt å vokse til dagens omkring 220.000. Kvalitetsreformen i 2003 kom delvis som et svar på kritikk fra OECD om at det norske systemet for høyere utdanning skjulte arbeidsledighet. Endringen i studentmassen som en følge av at høyere utdanning ble brukt som et sysselsettingstiltak, kan trolig ha hatt en virkning på hvilket innhold studentene ønsket i utdanninga. Vedvarende høye studenttall ved universitetene kan dermed ha bidratt til å befeste et ønske om sterk arbeidslivsrelevans framfor universitetspolitiske idealer.

SSBs levekårsundersøkelse fra 2005 beskriver studenters økonomiske situasjon.⁵ Snittalderen var 28 år, og den «idealtypiske studenten», 20–24 år, enslig og heltidsstudent ved et av de 4 store universitetene, utgjorde bare 13 % av studentmassen. En tredjedel av de mannlige og mer enn 4 av 10 kvinnelige studenter var samboende eller gift. Én av fem mannlige og én av tre kvinnelige studenter bodde i egen, eiet bolig. 62 % av studentene hadde inntektsgivende arbeid, og idealtypiske studenters husholdninger hadde i snitt 112.000 kr til disposisjon per år. Gjennomsnittsstudentens disponible beløp var tre fjerdedeler av snittet for befolkningen som helhet. En tredjedel av studentmassen studerte ved et universitet, halvparten ved en statlig høgskole og 10 % ved private høgskoler. Studentenes livsstil og økonomiske situasjon er altså på ingen måte enhetlig, og gir ikke nødvendigvis grunnlag for en klar og konsensuspreget agenda for velferdspolitik.

Halvparten av studentene hadde foreldre uten høyere utdanning, én fjerdedel én forelder med høyere utdanning og hos én fjerdedel begge. Den sosiale reproduksjonen er tydelig, ettersom det i alderskullene som utgjør disse studentenes foreldre (personer mellom 48 og 64 år) er 27 % av mennene og 25 % av kvinnene som har høyere utdanning. Dersom studentenes sosiale bakgrunn var det som skapte en systemkritisk studentbevegelse på 60 tallet,

skulle en vente at når en så stor andel av dagens studenter har foreldre uten høyere utdanning skulle ingenting tilsi at denne kritikken skulle avta. Det er selvsagt andre mulige forklaringer på 68-ernes engasjement. Det kan være tidsspesifikke politiske strømninger og endringer i verdier. Gjennomslag for en del krav kan selvsagt også bidra til å forklare at engasjementet har avtatt.

Akademisk frihet

Akademisk frihet gikk fra å være et uttalt og anerkjent prinsipp til en lovfestet rettighet i 2007. Lovendringen ble begrunnet med at den akademiske friheten var under et sterkere press enn tidligere og måtte vernes bedre. Vidar Enebakk hevder at de nye rettighetene er temmelig begrensede.⁶ Verken stipendiater eller studenter er inkludert i bestemmelsen og de faste vitenskapelig ansatte kan risikere at offentliggjøring av resultater blir utsatt dersom såkalte «legitime hensyn» tilsier det. Dette inkluderer også «konkurransmessige interesser hos en ekstern samarbeidspartner».⁷

Enebakk hevder videre i sin artikkel at den tradisjonelle akademiske frihet inkluderte både det akademiske personalets frihet til å forske (*Forschungsfreiheit*) og undervise (*Lehrfreiheit*), samt studentenes frihet til å lære (*Lernfreiheit*). De komplementære begrepene *Forschungsfreiheit* og *Lehrfreiheit* er imidlertid ikke rollespesifikke og knyttet til rollen som student eller vitenskapelig ansatt men snarere til ulike former for akademisk aktivitet. Gjennom utelatelsen i den nye loven er studentenes akademiske frihet altså redusert, og han etterlyser kritikk av dette fra studentorganisasjonene:

«Av saksgangen [til Stortingets behandling av meldinga, forf. anm.] framgår det imidlertid bare at Studentenes landsforbund (StL) har påvirket KUF-komiteen i retning av å fastholde at studentene må få lov til å lære om betydningen av akademisk frihet 'i et allmenndanningsperspektiv'».

Men dersom en studentenes *Lernfreiheit* skulle lovfestes, hva skulle den innebære? Det er rimelig å mene at den bør inkludere en viss rett til å velge fag, pensa og læringsmåter.⁸ En skulle kunne vente en valgfrihet av teori og teoriretning, valgmuligheter i forhold til veiledere, professorer og forelesere. Enebakk hevder at mye av friheten forsvant med innføring av Kvalitetsreformen på grunn av overgang fra «frie moduler til fastlagte studieprogrammer», men burde det ikke være mulig å bevare en læringsfrihet for studentene også innen fastlagte studieprogram? Obligatoriske fag varierer fra program til program, og innen det enkelte fag har studentene valgmuligheter. Det som likevel mangler er de andre mulige læringsfrihetene. Valg av – eller kanskje mer ønskelig, mellom – forelesere er aldri et spørsmål studentene avgjør. Det samme gjelder teori oppsatt som pensum. En av fjorårets rektor-kandidater på UiO er trolig representativ for gjeldende læringstenkning, når han på UiOs diskusjonsforum trekker fram muligheten til å velge mellom noen tilvalgsemner innenfor studieprogrammene som den viktigste metoden

for å ivareta lærefrihet.⁹ Flere tilfeller har vist at det å stå i opposisjon til en hegemonisk fagtradisjon som student kan være svært vanskelig. Det finnes neppe forskning som underbygger at dette er tilfelle ved norske institusjoner, men avisoppslag kan tyde på at problemet ikke er ukjent.¹⁰ Et eksempel fra statsvitenskap ved UiO i 1996 er illustrerende. Iver B. Neumann var da veileder for en hovedfagsstudent ved UiO som brukte konstruktivistiske teorier. Dette var teorier som var dårlig representert på pensum og lite brukt av de vitenskapelig ansatte. Oppgaven fikk stryk, mens Neuman mente den skulle fått laud. Senere fikk studenten en pris i Storbritannia for årets beste doktoroppgave.

Heller ikke i studentorganisasjonenes politiske plattformer finnes det krav om eller drøfting av studenters akademiske frihet.¹¹ Det som likevel er presisert er viktigheten av valgmuligheter. Når organisasjonene først tar fatt i begrepet akademisk frihet, er de ute av stand til å knytte den opp mot rammevilkårene forskere og studenter har ved institusjonene. Vi vil ikke gå inn i en diskusjon om hvorvidt selve kravet om synliggjøring av aktivitet gjennom publikasjonspoeng etc. er en trussel mot den akademiske friheten. Studentorganisasjonenes svært sterke fokus på regionale forskningsinteresser og utviding av næringslivets funksjon som premissleverandør og finansieringskilde for forskning tyder likevel på at de på ingen måte har en forståelse av begrepet som fører til et krav om vern fra nytte- og kommersialiseringspress, slik det blant annet formuleres av Audun Øfsti i dette nummeret av Vardøger.¹² Sett i lys av diskusjonen over kan man spørre seg om idealet om akademisk frihet – for det er liten tvil om at det fremdeles oppfattes som et ideal – ikke blir fylt med innhold fordi det drukner i dagens forskningsdiskurs' høylytte krav om nytte og styring.

Konfrontert med denne diskursen vil vi hevde at studentene opptrer som Paul Barans intellektarbeidere i møte med samfunnets maktinstitusjoner.¹³ Baran omtaler personer som har de kunnskapsmessige forutsetningene til å opponere mot undertrykkende maktstrukturer, men av bekvemmelighets-hensyn unnlater å gjøre det, som intellektarbeidere. Studentpolitikerne kan på samme vis forstå at de blir kontrollert, og vil av og til opponere, men vil ofte føye seg av hensyn til komfort eller oppfattede karrieremuligheter, eller også internalisere verdien av styring i så stor grad at de blir aktive proponenter for styringa.¹⁴

Døde allmøter og døde ører

Studenttillitsvalgte til organer på institutt- og fakultetsnivå velges som regel på allmøter som generelt er preget av svært lavt oppmøte, under 1% av de stemmeberettigede er gjengs. På allmøtene velges fagutvalg og studentmedlemmer til instituttstyrer eller -råd, samt programutvalg. Vi har ikke funnet forskning på, eller undersøkelser av, hvordan rekruttering foregår til

noen av nivåene i studentpolitikken, men basert på vår erfaring får så å si alle som ønsker det delta i lokale fagutvalg. Minimumsrekruttering ivaretas gjennom nettverk, og suppleres gjennom et visst tilsig av faglig interesserte.

Den lave interessen for å delta i studentdemokratiet kunne peke i retning av at studenter generelt mangler engasjement. Vår erfaring tilsier at det ikke er riktig. Ved lærestedene er en rekke interesseorganisasjoner og politiske partier representert med aktive lokallag. Ut over dette finnes det både festforeninger, filmklubber, revy- og teatergrupper, korps og kor og en mengde andre tilbud med aktive medlemmer og deltagere. Dette kommer i tillegg til foreninger som arrangerer debatter og foredrag relatert til de enkelte studieprogrammene. Disse har gjerne klare målsetninger om å bidra til fagkritikk og faglig supplere pensum. Svært mange studenter er altså aktive og engasjerte, men dette får ofte utløp i andre fora enn de som kan påvirke og endre lærestedenes studie- og forskningspolitikk.

Studentparlamentet og -ting er studentenes øverste politiske organ ved institusjonene, og er uavhengige av de lokale ordningene ved institutt og fakultet. Ved valg til de overordnede organene på institusjonsnivå finnes det i hovedsak to modeller: Enten er kandidatene organisert gjennom politiske lister – som ved UiO, UiB og UiT – med større eller mindre grad av formell organisasjon, eller det velges representanter i enmannskretser med flertallsvalg – som ved NTNU og en rekke høyskoler. Det finnes to hovedtyper politiske lister: ideologiske og interessepolitiske. De ideologiske er ofte samlet med utgangspunkt i ungdomspolitikere fra ett eller flere beslektede politiske partier. De interessepolitiske listene tar på tilsvarende måte utgangspunkt i et eller flere fag eller fakulteter og hevder å gi uttrykk for et rent studentperspektiv, eventuelt også fagspesifikke og lokale interesser. Hos de ideologisk orienterte listene er tillitsvalgte i de politiske ungdomsorganisasjonene sterkt representert, blant de fagligpolitiske listene, eller der valg foretas i enmannskretser, har kandidater ofte bakgrunn fra fagutvalg eller studentutvalg. Basert på egne erfaringer antar vi at den «idealtypiske studenten» er betydelig overrepresentert, mens studenter med barn, eldre studenter og studenter med samboere som ikke selv er studenter er betydelig underrepresentert blant de tillitsvalgte, jfr. forrige kapittel.

Studentparlamentene fungerer også ofte som valgforsamlinger til sentrale tillitsverv som representanter til universitetsstyret, læringsmiljøutvalg og lignende. På større institusjoner har det høyeste studentorganet tillitsvalgte som er frikjøpt fra studiene på heltid. Dette gir i prinsippet ressurser til å bygge kompetanse, sette dagsorden og fremme egne saker. Parlamentenes naturlige rolle som respondent på rektoratets og administrasjonens handlinger fører likevel lett til at egen politikkutvikling blir et overskuddsprosjekt.

Det kreves ikke nødvendigvis så mye mer for å bli valgt til et frikjøpt verv enn at man følger opp minimumsforpliktelsene som hører med til å være studentparlamentsrepresentant og deltar i organets debatter på en måte som

gjør at man blir lagt merke til uten å bryte med rammene for hva som oppfattes som ansvarlig. De tillitsvalgte sitter som regel kun for ett år av gangen, og det hører til sjeldenhetene at enkeltpersoner er aktive i studentdemokratiet i mer enn tre år.

Når det gjelder rekrutteringen til de frikjøpte vervene ved de enkelte lærestedene spiller følgende momenter inn: Lønningene i de frikjøpte stillingene er relativt lave, typisk ltr. 10–15, og på tross av at vervene ikke er særlig vanskelige å få, er man nødt til å drive en viss nettverksbygging og risikere kampvoteringer. Det ligger i liten grad noen økonomisk gevinst i å avbryte studiene for å ta en slik stilling, verdien er trolig høyest for dem som planlegger en karriere i organisasjonslivet. Tidligere erfaring fra organisasjonslivet er en fordel både når det gjelder å innse dette og når det gjelder beherske arbeidsformene som får en valgt.

På nasjonalt nivå finnes det to store studentorganisasjoner, Norsk Studentunion (NSU) og Studentenes landsforbund (StL). Når dette skrives forhandles det om sammenslåing. Organisasjonene fungerer som talerør for henholdsvis studenter ved universiteter og vitenskapelige høyskoler og statlige høyskoler. De har sentrale styrer/arbeidsutvalg med 5 tillitsvalgte som er frikjøpt på heltid. Organisasjonene har landsstyrer som sørger for periodisk dialog mellom sentral- og lokalleddene. Begge organisasjonene har regelmessig dialog med myndighetene og de politiske partiene, og tilstas fast representasjon i en rekke partssammensatte styrer og utvalg på nasjonalt nivå (Lånekassen, NOKUT etc.).

I de foregående avsnittene har vi forsøkt å skissere noen trekk i bakgrunnen til de studenttillitsvalgte. Rekrutteringen til nasjonale verv som studenttillitsvalgt er i hovedsak lik og baserer seg på at man må være aktiv ved sitt lærested før man får tilgang til sentralorganisasjonens arenaer. Likevel er konkurransen om vervene hardere, og den nokså lette tilgangen til media og beslutningstakere som tilligger ledervervet har bidratt til at både hjemminstitusjoner og politiske ungdomspartier har støttet kandidater økonomisk når de har drevet kampanje for å bli ledere.

Hvem setter dagsorden og hvordan få gjennomslag?

På institutt- og fakultetsnivå er arbeidet i studentdemokratiet i liten grad formalisert ut over den dagsorden som settes av instituttet/studieprogrammet studentorganene har tilknytning til. Vi antar derfor at utvalget av saker som er søkbart er lite representativt. Et søk på de ulike universitetenes nettsider på «fagutvalget mener» og «uttalelse fra fagutvalget» ga noen ganske få funn der fagutvalg mente noe om en faglig sak i tilknytning til lærefrihet. I ett tilfelle motsatte fagutvalget for sosiologi ved UiO seg modularisering av studiet og foreslo lærefrihetsreformer.¹⁵ I et annet motsatte fagutvalget på filosofisk institutt ved UiO seg sammenslåing av studieprogrammene filosofi

og idéhistorie, i tråd med Humanistisk fakultets strategiske satsinger.¹⁶ Fagutvalgets anbefalinger ble ikke tatt til følge i noen av tilfellene.

Ettersom studentparlamentene til en viss grad kan forme sin egen dagsorden bør vi spørre hvordan autoriteten til å forme denne skapes. Vår erfaring er at det i de politiske debattene åpenbart oppfattes som at gode kunnskaper er meritterende. Den enkleste kilden til kunnskap – eller informasjon – om sakene som behandles er i svært mange tilfeller institusjonens egen administrasjon. Tidvis tett kontakt mellom administrativ-politisk ledelse ved institusjonene og sentrale tillitsvalgte bidrar til å styrke denne informasjonens troverdighet i organene. I mer overordnede spørsmål har studentrepresentanter ved flere institusjoner blitt anklaget for å spille på lag med administrasjonen og for å fremme en institusjonsforståelse der de som jobber ved institusjonen er underordnet administrasjonens prioriteringer.¹⁷

Når disse spørsmålene diskuteres i fora der studentrepresentantene deltar sammen med representanter for andre aktører blir det da ofte lettest å støtte seg på den parten som har størst naturlig autoritet, parter som ikke har interesser som står i strid med studentenes eller som ikke viser noen åpenbare partsinteresser. Man kan anta at i de aller fleste tilfeller vil administrasjonen og styreleder ha størst naturlig autoritet. Sannsynligvis gir det også en større opplevelse av å få gjennomslag dersom man diskuterer på administrasjonens premisser. Hvem som har interesser som står i strid med (det som er oppfattet som) studentenes interesser, vil variere avhengig av sak, men i spørsmål om ressursfordeling har det vist seg at studentene ofte opplever en konflikt mellom ressurser til undervisning og læringsmiljø og ressurser til forskning. Manglende kontinuitet og skoloring blant studentenes styrerepresentanter bidrar trolig til å forsterke behovet for å støtte seg på administrasjonen.

Dette utgjør et enkelt system for reproduksjon av synspunktene til institusjonenes administrasjon gjennom studentorganene. Der ideologisk baserte valglistes representanter kan diskursen avbrytes eller bli turbulent, fordi alternative verdisystemer kan komme i konflikt med administrasjonens syn. Man skulle kanskje vente at studentpolitikere var i stand til å trekke veksler på egen fagkunnskap og være i stand til å formulere egne meninger ut fra denne sammen med informasjonen de innhenter fra administrasjonen. Vår erfaring er at studentene i for liten grad har felles referansepunkter, faglig sett, til at politikk med utgangspunkt i slike synteser får gjennomslag. Kan det tenkes at utfordrere til systemet, enten de er verdimeslig eller faglig motivert, veies ned av den jevne tilstrømmingen av systemnormert informasjon?

Fra tid til annen skjer det at enkeltsaker danner mobiliseringsgrunnlag som gjør det mulig å renske ut det etablerte studentpolitiske miljøet. Dette skjedde ved Universitetet i Bergen da Boligaksjonen stilte til valg i 2002 og nærmest gjorde rent bord. Fraværet av stabile organisasjoner gjør imidlertid at denne og andre mobiliseringer har forsvunnet like raskt som de har dukket

opp. Dette skyldes trolig manglende fokus på å bygge organisasjon. Et studentpolitisk initiativ som går til valg på en bestemt sak har gjerne mål om gjennomslag i løpet av kort tid fremfor kontinuering politisk arbeid.

Resultatet blir at det politiske tyngdepunktet tenderer mot et sentrum som i stor grad er bygget på administrasjonens premisser, mens smitte fra dags-aktuell politikk i samfunnet for øvrig og tilfeldige ildsjeler skaper fluktua-sjoner i mer eller mindre stabile interessefellesskaps valgoppslutning. Nedenfor vil vi komme tilbake til hvordan meningsmangfold i mange tilfeller slår seg selv i hjel i parlamentsmøtenes moderne utgave av Bismarcks demo-kratiske pølsemakeri.

På nasjonalt nivå svarer ledelsen i NSU og StL i hovedsak til lederne for studentdemokratiene ved medlemsinstitusjonene, og til de noe bredere sammensatte landsstyrene, men har som på lokalt nivå stor frihet til å prioritere på grunnlag av store og relativt sprikende styringsdokumenter. Dette åpner for at ensomme idealister i blant tar opp standpunkter med formell støtte i plattformer og lignende, uten at disse har reell støtte i medlemsinstitusjonene.

Politikk

Lokal politikk

Studentparlamentet ved Universitetet i Oslo nevner utfordringer knyttet til akademisk frihet i sin nyeste studentpolitiske plattform i de avsnittene som omhandler eksternt finansiert forskning.¹⁸ Undervisningsfrihet framstår som helt fremmed og lærefrihet har man i liten grad noe bevisst forhold til. I innledningen kan vi for eksempel lese:

«Universitetet skal være et sted der den enkelte student har stor frihet. [...] [Studentene må ha] et klart bilde av hva de skal kunne etter at studiet er fullført. [...] Flere emner [må] tilknyttes arbeidslivet.»

Standpunktene i plattformen er svært sprikende, og det er derfor vanskelig å gi noen dypere analyse enn at de tillitsvalgte har stemt for alle velklingende forslag uten å sette dem inn i en større sammenheng. I en forsamling der representanter for lister med polariserte ideologiske standpunkter kjemper om tilslutning fra et ureflektert sentrum, hvis primære anliggende er ikke å mene noe kontroversielt, er dette resultatet ikke særlig overraskende. For øvrig blir det opp til de frikjøpte tillitsvalgte å prioritere mellom ulike intensjoner som økt eksternt finansiering, absolutt publiseringsrett og økte bevilgninger til prosjekter initiert av individuelle forskere.

Vi har også sett på to dokumenter fra Studenttinget ved NTNU (STi): Et vedtaksdokument om virksomhetsstyring og et om entreprenørskap og innovasjon ved institusjonen.¹⁹ I det første dokumentet kommer det fram at Studenttinget har sendt spørsmål til studentrådene ved de ulike fakultetene, og vektlagt høringsvarene. STi konkluderer med at de ønsker en standardi-

sert enhetlig ledelse med tilsatte ledere på alle nivåer av hensyn til «effektiv og beslutningsdyktig drift». Saksframstillingen er nøktern, fullstendig avpolitisert og peker tilbake på egne tidligere vedtak, og refererer for øvrig til dokumentasjon fra universitetsadministrasjonen og Rokkan-senteret. Det legges avgjørende vekt på prinsippet om enhetlig ledelse og et ønske om standardiserte styringsstrukturer. Tillit blant de tilsatte nevnes, men tillegges ikke avgjørende vekt. Eventuelle konflikter med akademisk frihet nevnes overhodet ikke.

I STis handlingsplan for innovasjon og nyskaping blir det tatt til orde for et sterkere fokus på næringsrettet undervisning innenfor alle NTNUs studietilbud. Det blir lagt vekt på at perspektiver fra dannelse og drift av nyskappingsbedrifter skal integreres i alle emner, og at det skal tilrettelegges for at bedriftsutviklingsarbeid kan – om ikke skal – inngå som egne emner i alle studieprogram. Planen problematiseres på ingen måte i lys av lærefrihet, og finner hovedforankring i vedtak fra NTNUs styre som formulerer ambisiøse mål for studentinitiert bedriftsdannelse og forskningskommersialisering. Det regionale næringsutviklingsaspektet betones også.

Høringsuttalelser til Mjøsutvalgets innstilling

I Studentenes landsforbunds høringsuttalelse til Mjøsutvalgets innstilling²⁰ ser man for seg at institusjonene skal få et svært utvidet selvstyre, både økonomisk og studieadministrativt. StL bruker mye plass til å gjenta utvalgets innstillinger og høringsuttalelsen gir med vekslende hell inntrykk av å lene seg på utvalgsarbeidet for å vinne tyngde. I den grad organisasjonen fremmer forslag som ligger utenfor rammene av disse, handler det om høyskolespesifikk politikk: Likestilling av høyskolene med universiteter med tanke på grad av autonomi, forskningsmidler, pedagogisk og faglig kompetanse og myndighet til selv å opprette studietilbud og rekrutteringsstillinger. Imidlertid står enkelte meninger i klar motstrid til hverandre dersom man forutsetter en helhetlig forståelse av styringssystemer, mens NSUs høringsuttalelse bærer preg av et ønske om å være proaktiv i forhold til utviklingen Mjøsutvalgets flertall skisserer. Hovedinntrykket i NSUs høringsuttalelse er at Mjøsutvalgets flertall ikke går langt nok i sine forslag til endringer av institusjonenes rammevilkår og oppbygning. Allerede i innledningen støter vi på følgende passasje:

«Globalisering har for lengst gjort kunnskap til en handelsvare over landegrensene, og da handler det om å være kvalitativt god nok til å vinne denne konkurransen om vitenskapelig personale og studenter.»²¹

Studentorganisasjonene er enige om et styrket fokus på studentenes rolle som tjenestekonsumenter. Organisasjonene er enige om flere av utvalgets hovedforslag, blant annet den forserte tilpasningen til Bologna-prosessen gjennom innføring av ECTS-basert meritteringssystem og et uavhengig akkrediteringsorgan. Bologna-prosessen er en paneuropeisk overnasjonal

prosess initiert av høyere utdannings- og forskningsinstitusjonene selv. Den har som mål å bygge ned de barrierene etterkrigstidas nasjonale styring av kunnskapssektoren utgjorde.

Begge organisasjoner ønsker også et økt fokus på undervisning gjennom personalpolitikken, såkalt studentaktiv forskning og sterkere fokus på «FoU» under studieløpet. Det at forskning blir gruppert inn i samlebegrepet «forskning og utvikling», uten en videre problematisering, tyder klart på at skillet mellom grunnforskning, anvendt forskning og produktutvikling og universiteters og høyskolars rolle i denne arbeidsdelinga ikke står høyt på dagsorden. Imidlertid er organisasjonene uenige i dimensjoneringsspørsmålet. Mens NSU eksplisitt forfekter åpne studier heter det hos StL at:

«Ved fastsettelse av studentkapasiteten på utdanningene på den enkelte institusjon skal kvaliteten være overordnet.»²²

Likevel ønsker NSU et sterkere innslag av resultat- og stykkprisfinansiering, og legger an et klart konsumentperspektiv, mens StL går i mot dette av frykt for at studentene dermed får et sterkere styringsmessig preg av å være økonomiske innsatsfaktorer. Begge organisasjonene er gjennomgående positive i sin omtale av Mjøsutvalgets forslag og argumentasjon, og slutter seg til virkelighetsforståelsen som etableres i innstillingen uten drøfting. Når de skal henvise til andre autoriteter for å underbygge sine syn, henviser de langt oftere til utvalget selv enn til tredjeparter.

Høringsuttalelser til Ryssdalsutvalgets innstilling

NSUs høringssvar er illustrerende for hvilken type argumentasjon som ser ut til å gi tyngde internt i studentorganisasjonene. Selv om svært mye av teksten i høringssvaret handler om rett til representasjon og rammer for demokratisk medvirkning, er høringssvaret så å si rensket for *argumentasjon* for studentrepresentasjon. Det henvises til både tidligere lovverk og rettigheter, uttalte målsetninger fra UFD og målsetninger i Bolognaprosessen. Det er altså henvisning til andre autoriteter (inkludert UFD selv) som er det som blir brukt for å gi kravet om økt studentrepresentasjon legitimitet og tyngde.

Vi har undersøkt høringssvarene til Ryssdalsutvalgets innstilling fra NSU, StL, UHR, Forskerforbundet og LO. Disse er valgt for å undersøke samsvaret mellom studentorganisasjonenes høringssvar og uttalelsene til det største fagforbundet for de vitenskapelig ansatte og de høyere utdanningsinstitusjonenes felles interesseorganisasjon. LO er valgt for å kontrastere høringssvar som er forankret i sektoren med en representant for brede samfunnsinteresser på venstresiden.

Det er ikke unaturlig at det er motstand blant alle disse mot flere av Ryssdalsutvalgets forslag. Utvalget foreslo endringer som var drastiske i forhold til tradisjonell organisering, og som ingen av organisasjonene hadde arbeidet for. Høringssvar fra NSU, StL, Forskerforbundet og UHR trekker alle frem at:

- Organisering av universiteter og høyskoler som egne rettssubjekt er uheldig.
- Det ikke er behov for endring av styreform og -sammensetning.
- Gratisprinsippet bør lovfestes på en tydelig måte.
- Vitenskapelig tilsattes stillingsforhold fortsatt bør reguleres av Tjenestemannsloven.
- Konsekvensene av likebehandling av private og offentlige universiteter og høyskoler er for dårlig utredet.

Denne brede enigheten endte også opp i aksjonen «Fritt Akademia». Dette er det tydeligste eksempelet vi har sett på at studentpolitikken har basert seg på andre premisser enn kunnskapsbyråkratiets. Mobiliseringen av studentorganisasjonene var likevel ufullstendig, i det NSU ikke gav sin tilslutning. Det er likevel interessant at den høringsinstansen som tydeligst målbærer idealene om akademisk frihet er arbeiderorganisasjonen LO:

«Deler av Ryssdalutvalgets innstilling bærer preg av sterk tro på markedet som problemløser og av høyreorientert retorikk [...] LO er opptatt av å beskytte den akademiske friheten, men ikke av å gi styrene større økonomisk frihet. [...] Dagens universitets- og høyskolelov tillater ikke statlig inngripen i forskning og undervisning ved institusjonene, og ingen institusjoner klager i dag over for liten akademisk frihet.»²³

Forskningspolitiske plattformer

Vi har hatt tilgang til NSUs forskningspolitiske plattformer fra 2005 og 2008, og finner igjen de samme hovedtrekkene i begge plattformene.²⁴ NSU har akseptert den politiske konsensus om målene for forskning, og støtter ukritisk myndighetenes forskningsmål:

«Norge er et for lite land til å kunne satse på alle forskningsområder. [...] Hovedfokus må legges på utvalgte fagfelt hvor Norge har mulighet til å oppnå internasjonal anerkjennelse. [...] Fra statlig hold er det bestemt [hovedsakelig naturvitenskapelige] tematiske satsningsområder.»²⁵

Det er grunn til å spørre seg om organisasjonen vet hva den vil, siden det senere i dokumentet står:

«Imidlertid legger forskning på samfunnsfag og humaniora grunnlaget for akademia. Det skal videre arbeides for bedre å synliggjøre på hvilken måte forskning innen disse fagene kommer samfunnet til nytte.»²⁶

Fremfor å utfordre eller kritisere en forskningsspissing som overser humsamfeltet, som NSU anser som en «grunnmur», konstanteres det at disse fagene bedre må synliggjøre sin *nytteverdi*. Det kan se ut til at NSU innen forskningspolitikken stort sett går inn i en vaktbikkje-rolle, for å påse at vedtatte mål og satsinger blir oppfylt snarere enn å utfordre konsensus innen forskningspolitikken og kjempe for egne prioriteringer. I et slikt lys er det ikke rart

at tilknytninga til EUs forskningsstrategi ikke betraktes som annet et sugerør i en pengesekk.²⁷

For StLs vedkommende har vi sett på forskningsplattformen for 2008.²⁸ StLs forskningsplattform inneholder mange av de samme spenningene som NSUs, i innledningen henviser man til OECDs temmelig instrumentelle forskningsdefinisjon, samtidig som man foreskriver følgende vidundermedisin:

«Kunnskap og kompetanse er den viktigste enkeltfaktor for å skape nye og trygge arbeidsplasser, utvikle demokrati og fri meningsutveksling, og for å forstå og handle i en stadig mer kompleks verden.»²⁹

StL er noe mer kritisk til myndighetenes forskningsstrategi og formulerer i større grad egne mål, men fokus ligger i stor grad på å gi de statlige høyskolene mer forskningsmidler og høyere status. Dette er likevel ikke til hinder for referanser til vedtatt politikk:

«Antallet stipendiatstillinger i UH-sektoren må økes kraftig [...] Opptrappingsplanen presentert i 'Vilje til forskning' ble ikke fulgt, og det må presenteres en ny plan for rekruttering og opptrapping av forskere.»³⁰

Plattformen bærer for øvrig preg av et behov for å konkretisere hvordan forskningsbasert undervisning skal realiseres for de yrkesrettede bachelorutdanningene i høgskolesektoren og krav om økt satsing på bredde på regionalt nivå.

Begge organisasjonene legger stor vekt på å nevne institusjonell autonomi og akademisk frihet. Imidlertid er det langt fra klart hva som legges i begrepet. Hos NSU nevnes begrepet to ganger, først som honnrord i innledningen og deretter under avsnittet intellektuell rettighetspolitikk, der

«Rettighetspolitikk skal bidra til å sikre institusjonane og forskarane sin akademiske fridom, [...] Kunnskapsproduksjon på eit høgt faglig uavhengig nivå er positivt, sjølv om det er eksternt finansiert.»³¹

Det er likevel tydelig at organisasjonen heller ikke på dette punktet er i stand til å veie mål mot hverandre, og begrepet «akademisk frihet» framstår som fullstendig innholdsløst. Er det snakk om institusjonenes frihet til å kjempe med storkapitalen om monopolprofit? StL drøfter akademisk frihet noe grundigere, men bruken av FoU-begrepet gjør at man kan spørre seg om det reelt sett er snakk om en styrking av regional næringsutvikling. Organisasjonen har en nokså pussig definisjon på akademisk frihet:

«Akademisk frihet [innebærer] tenkefrihet og yringsfrihet som grunnleggende for søking etter sann kunnskap og forståelse. Friheten knyttes dels til den enkelte institusjon, [...]»³²

Det er påfallende og interessant at begge organisasjonene legger vekt på at det er *institusjonene* som skal ha akademisk frihet, når de i 2005 var skjønt enige om at dette ikke var noe problem. I mellomtiden kom riktignok et utvalg ledet av Arild Underdal med en innstilling, slik at problemstillinga ble satt på dagsorden. Det faktum at lovforslaget overhodet ikke ville inkludere

studentene er for øvrig ikke problematisert av noen av organisasjonene. StLs definisjon av akademisk frihet er delvis sakset fra innstillingen, men i drøftingen av begrepet der, settes det inn i en bredere institusjonell kontekst:³³ Det er Akademia som er institusjonen, og Underdal-utvalgets definisjon sier lite om institusjonenes frihet, men atskillig mer om individets:

«Academic freedom may be defined as the freedom to conduct research, teach, speak, and publish, subject to the norms and standards of scholarly inquiry, without interference or penalty, wherever the search for truth and understanding may lead.»³⁴

Oppsummerende betraktninger

Vi har beskrevet studentmassen som heterogen og vanskelig å mobilisere på annet enn rene velferdssaker. Selv om dagens studenter i antall er langt flere enn den studentbevegelsen som gjorde opprør mot det etablerte på 70-tallet, er kanskje de innbyrdes forskjellene for store til at det er mulig å skape arenaer som oppleves som relevante og engasjerende for alle. Student- og institusjonsdemokratiene er en arena som i stor grad beherskes av en spesielt interessert gruppe, som trolig kjennetegnes av høyere sosioøkonomisk bakgrunn og større engasjement i øvrig organisasjonsvirksomhet enn resten av studentmassen. En tilsvarende seleksjon har utvilsomt funnet sted på 70-tallet. Kan det tenkes at datidas smalere flora av samfunnsengasjerte organisasjoner bidro til at en større andel av engasjementet ble kanalisert inn i studentbevegelsen?

Problemet ligger i alle fall ikke i at dagens studenter mangler plattformer for å fremme sine krav. De nasjonale studentorganisasjonene brukes aktivt av både myndigheter, interesseorganisasjoner og politiske partier. På institusjonsnivå har studentene formelt sett organer som danner en parallell struktur til styringsorganene. Gjennom disse strukturene har studentene, i det minste tilsynelatende, bedre instrumenter for demokratisk politikkutvikling enn det de tilsatte har gjennom fagforeninger.

Studentdemokratiene og studentdeltagelsen i institusjonsdemokratiene har likevel en makt- og informasjonsstruktur som ikke bare bidrar til å styrke representasjonen av visse grupper. Studenter og ansatte ved institusjonene har ingen naturlige møteplasser ut over organene i den partssammensatte styringsstrukturen, og det finnes dermed ingen arena for utforming av kollegial politikk. Dette bidrar til å binde de studenttillitsvalgte opp mot administrasjonens dagsorden. Sammen med lav kontinuitet i organisasjonene og et studentengasjement som i det store bildet mangler et samlende fokus gjør dette det vanskelig for studentdemokratiene å sette en selvstendig dagsorden og bygge politiske posisjoner over tid.

I motsetning til dette står den enhetlige trenden i styringa av sektoren. Den internasjonale trenden når det gjelder styring og struktur i høyere

utdannings- og forskningsinstitusjoner er preget av et mål om økt mobilitet. I Europa har blant annet Guy Neave dokumentert hvordan EU-kommisjonen systematisk siden 70-tallet har lagt sterke føringer på utviklingen, med en sterk overnasjonal harmonisering som mål og resultat.³⁵

På tross av at Bologna-prosessen formelt er initiert av universitetene selv, kan den ikke ses som en selvstendig utvikling, men som et direkte svar på premissene lagt av EU-kommisjonen. Utviklingen er formet av en konflikt mellom ulike universitetstypologier og maktsentra, og har ført til en økt desentralisering av beslutningsmyndighet i det som i stadig større grad framstår som et marked for arbeidslivskompetanse.³⁶

I en slik situasjon vil studentene, uten en politisk mobilisering, lett falle inn i en rolle der kampen om ressurser til studentspesifikke formål og styrking av arbeidslivsrettet kompetanse blir de viktigste sakene. I forlengelsen av dette har EU-kommisjonen også utarbeidet en EU-spesifikk strategi der høyere utdanning ses på som det viktigste virkemidlet for å bevare den europeiske fellesøkonomiens overlegenhet. I Lisboa-strategien, som den blir kalt, er arbeidslivstilpasning helt sentralt.

På bakgrunn av dette har vi sett på hvordan studentorganisasjonene har forholdt seg til trekk i denne utviklingen og Akademias tradisjonelle idealer i de store reformene som er gjennomført de siste 10 åra og i utvalgte konfliktsaker fra gjeldende politiske dokumenter. Det er et fellestrekk i de politiske dokumentene som er vedtatt av større organer (parlamerter, landsmøter) at de i liten grad evner å prioritere mellom ulike målsetninger og har sprikende problemforståelser.

Mange av synspunktene som fremmes i høringsuttalelsene vi har gjennomgått er nettopp de standpunktene man vil forvente av studentorganisasjonene som representanter for en økonomisk vanskeligstilt gruppe. Begge de nasjonale organisasjonene legger stor vekt på å sikre og utvide studentenes rettigheter når det gjelder velferdsgoder. Mer påfallende er organisasjonenes ensidige fokus i ressursfordelingsspørsmål og krav om styringsrepresentasjon, der helhetsperspektiver forkastes til fordel for ren partskamp. Dette kan tyde på at studentene i stor grad har internalisert den partsavhengige styringsmodellen som ble betydelig styrket gjennom Kvalitetsreformen,³⁷ og at viljen til å båndlegge den økonomiske styringa av institusjonene i prinsippsspørsmål i stor grad avhenger av hva som gir økte ressurser til undervisning.

Organisasjonene målbærer imidlertid også en konstruert interesse der studenter profiterer på akademisk arbeidskraft i konkurranse med ikke-studentrelevante formål, dvs. krav om at vitenskapelige ansatte skal undervise fremfor å forske. Andre felt blir viet mindre oppmerksomhet, og gjøres til gjenstand for politikktutvikling i den grad det oppfattes som forventet av en ansvarlig part å ha politikk på området.

Studentorganisasjonene er vanligvis svært klare på krav om representasjon. Dette er tydelig både i høringssvaret til Mjøsutvalget, Ryssdalutvalget og organisasjonenes politiske plattformer. Dette gjelder nasjonalt i organer som NOKUT og Lånekassen, i statlig oppnevnte utvalg som utreder tema relevant for sektoren og lokalt på alle nivå ved institusjonene. En skulle forvente at en slik politikk var fundert på en anerkjennelse av at hele universitetet eller høyskolens virke er relevant for studentene som deltagere i et intern-demokrati. Nettopp derfor er fravær av politikk på forskning og tema som ikke kun dreier seg direkte og åpenbart om studenter påfallende. Studentmedlemmer i så vel Universitetsstyrer som i samskipnadsstyrer er stort sett fristilt fra det lokale studentdemokratiet. Dette er vanligvis begrunnet med nødvendig fleksibilitet som styremedlem, men kan trolig også bidra til en svekkelse av demokratiske prosesser i saker som angår studentene. Alt i alt gir dette stort rom for sentrale enkeltpersoner til å forme det som blir fremmet som studentenes syn. Disse enkeltpersonene er med noen hederlige unntak ikke i stand til å se ut over diskursene i kunnskapssektorens politiske byråkratier. De studenttillitsvalgte framstår i betydelig grad som politiske intellektarbeidere.

Dagens studentmasse er uensartet, på tross av at Kvalitetsreformens mer regulerte regime peker i retning av en større konformitet. Dersom lærefriheten begrenses ytterligere, universitetene får en sterkere karakter av å være skoler, og opptakskravene strammes inn på grunn av en større aksept for elitetenkning, er det mulig å tenke seg at studentmassen ved de største universitetene blir mer homogen. I dette ligger et potensial for mobilisering, samtidig som det vil frata personer med lavere sosioøkonomisk bakgrunn mulighet til å tilegne seg Akademiens kulturelle kapital. Vi tror det ellers vil kreve en betydelig politisk konjunktursvingning eller en akutt, ekstern trussel mot institusjonene dersom det igjen skal bli mulig å mobilisere studentene til kamp for akademiske idealer. Ellers er de seg selv nok.

NOTER

- 1) Lars Sponheim, sitert på NSUs nettsider, <http://www.nsu.no/Default.aspx?tabid=601>, aksessdato: 2009-01-25
- 2) Valgoppslutningen i siste studentvalg ved noen av de største utdanningsinstitusjonene i Norge:

Institusjon	HiO	NTNU	UiB	UiO	UiT
Valgdeltakelse	17,3%	9,0%	25,6%	8,9%	10,5%

Kilder: (aksessdato for alle: 2009-01-25) HiO:

<http://www.hio.no/content/view/full/75647>,

NTNU:<http://www.underdusken.no/nyhet/2007/16/116552/dragvollldominans+i+studentledelsen>,

- UiB: http://www.studvest.no/ytringar.php?seksjon=kommentar&art_id=9682,
 UiO: <http://universitas.no/nyhet/49254/hl:valgdeltakelse/>,
 UiT: <http://www.utopia.no/node/5831>.
- 3) Statistisk sentralbyrå: <http://www.ssb.no/histstat/aarbok/hf-040240-190.html>.
 - 4) Statistisk sentralbyrå: <http://www.ssb.no/histstat/tabeller/5-5-1t.txt>. aksessdato: 2009-03-29.
 - 5) Løwe, Torkil og Jan Petter Sæther, *Studenters inntekt, økonomi og boforhold*. Statistisk sentralbyrå, Oslo 2005.
 - 6) Enebakk, Vidar: «Akademisk frihet – har vi den nå?», *ARR*, nr. 4 2008.
 - 7) Norske offentlige utredninger 2006:19, *Akademisk frihet*, ss. 44–47.
 - 8) Enebakk, Vidar, op.cit.
 - 9) Ole Petter Ottersen, *Re: Studentenes rolle*. UiOs diskusjonsforum, <https://diskusjonsforum.uio.no/thread.jspa?threadID=39&tstart=15>, aksessdato: 2009-03-24.
 - 10) «Et professorvelde», *Universitas* 16. Februar 2006, <http://universitas.no/kultur/5320/> aksessdato 2009-01-26
 - 11) Norsk studentunion, *Forskningspolitisk plattform 2005-2008*, vedtatt av NSUs landsting i 2005, Norsk studentunion, *Forskningspolitisk plattform 2008–2011*, vedtatt av NSUs landsting i 2008, og Studentenes landsforbund. (2008) *Forskningspolitisk plattform*, vedtatt av landsstyret i Studentenes landsforbund 25. mai 2008.
 - 12) Øfsti, Audun: «Fri forskning? – inntrykk fra en avvikling», *Vardøger*, nr. 32, 2009.
 - 13) Baran, Paul: «Den intellektuelles oppgave», *Vardøger*, nr. 1, 1969.
 - 14) Anne-Karine Nymoen: «Professor An-Magritt Jensens kritikk mot studentene i NTNU-styret», http://www.universitetsavisa.no/ua_lesmer.php?kategori=nyheter&dokid=494271bd0c9654.35221765. Aksessdato: 2009-03-23
 - 15) Utopisk. Leserinnlegg i Universitas 27.12. 2000. <http://universitas.no/nyhet/46181/>
 - 16) Brev fra Fagutvalget for filosofi ved UiO til dekanatet ved humanistisk fakultet, høsten 2008: http://www.hf.uio.no/om-fakultetet/styre-ledelse/FS/2008/080919/17_08_vedlegg_4_brevfracagutvalg.doc
 - 17) Ved NTNU senest i desember 2008, http://www.universitetsavisa.no/ua_lesmer.php?kategori=nyheter&dokid=493ce08383f553.80855232 (aksessdato 2009-01-25). Universitetsstyrerepresentant Jomar Talsnes Heggdals uttaler i *Uniforum* nr. 10, 2008 at «professorer kan byttes ut på samme måte som vaskefirma». <http://www.uniforum.uio.no/nyheter/2008/10/de-faglige-prioriteringene-er-vedtatt.html> (aksessdato 2009-01-25).
 - 18) Studentparlamentet ved Universitetet i Oslo, *Studentpolitisk plattform*, 2008.
 - 19) Studenttinget ved NTNU, Sak 47/08: *Styring og ledelse ved NTNU*, 2008. Studenttinget ved NTNU, Sak 62/08: *Innovasjon og nyskaping*, 2008.
 - 20) Norske offentlige utredninger 2000:14, *Frihet med ansvar*.
 - 21) Norsk studentunion, *Høringsuttalelse til NOU 2000:14 Frihet med ansvar*, 2000.

- 22) Studentenes landsforbund, *Høringsuttalelse til NOU 2000:14 Frihet med ansvar*, 2000.
- 23) Landsorganisasjonen, *Høringsuttalelse til NOU 2003:25 Ny lov om universiteter og høyskoler*, 2003.
- 24) Plattformene vedtas hvert 3. år på landstinget (landsmøtet).
- 25) Norsk studentunion, *Forskningspolitisk plattform 2008–2011*, vedtatt av NSUs landsting i 2008.
- 26) Ibid.
- 27) Ibid.
- 28) Studentenes landsforbund. (2008) *Forskningspolitisk plattform*, vedtatt av landsstyret i Studentenes landsforbund 25. mai 2008.
- 29) Ibid.
- 30) Ibid.
- 31) Norsk studentunion, *Forskningspolitisk plattform 2008–2011*, vedtatt av NSUs landsting i 2008.
- 32) Studentenes landsforbund. (2008) *Forskningspolitisk plattform*, vedtatt av landsstyret i Studentenes landsforbund 25. mai 2008.
- 33) Norske offentlige utredninger 2006:19, *Akademisk frihet*, ss. 44–47.
- 34) Global Colloquium of University Presidents: «Statement on Academic Freedom, Report of The First Global Colloquium of University Presidents», Columbia university, 18.–19. januar 2005, sitert fra Norske offentlige utredninger 2006:19, *Akademisk frihet*, s12.
- 35) Neave, Guy: «The Bologna Declaration: Some of the Historic Dilemmas Posed by the Reconstruction of the Community in Europe's Systems of Higher Education», *Educational Policy*, bd.17, nr. 141, 2003 ss141–164.
- 36) Ibid.
- 37) Bleiklie, Ivar, Hans-Erik Ringkjøb og Katarina Østergren: *Nytt regime i variert landskap*, Delrapport 9 i evalueringen av kvalitetsreformen, Rokkansenteret, Norges forskningsråd og NIFU STEP. Bergen/Oslo. 2006.